LA SELVA: RUTA PUIG I FERRETER

Caminsdelletres.wordpress.com

Ajuntament de la Selva del Camp

A LA SELVA FEM CULTURA

Escola de **Lletres** de Tarragona

“Els personatges de Puig i Ferreter es caracteritzen, en general, per una psicologia torturada, aberrant, en constant desequilibri, i per una 'ideologia' grandiloqüent, ambiciosa en els problemes que afronta, patètica; són, a més, gent esquerpa o crispada, rodamons, exhomes o adolescents sense remei; el narrador els sotmet a drames violents i a aventures mesquines o fantàstiques".

Joan Fuster, *Literatura catalana contemporània,* Barcelona: Ed. Curial, 1972: 247-249

caminsdelletres@gmail.com

caminsdelletres.wordpress.com

© Adrià Targa Ramos i Jordi Vinyals Ferré, 2013.

1 Introducció

Puig i Ferreter és un dels literats més emblemàtics de la Selva del Camp. Nascut el **1882** i mort el **1956**, va viure un dels períodes més dinàmics de la història política d'Espanya, marcada pels incisos republicans i sentenciada per la guerra civil. Els seus inicis els va trobar en el teatre, amb obres que tots coneixem com *Aigües encantades* (1907) o *la Dama enamorada* (1908).

Tanmateix, les seves obres teatrals alternaven els grans èxits amb els grans fracassos i això va fer que es veies abocat en el món de la novel·la. L'imaginari de Puig no és el d'un escriptor que somia en llocs recòndits i que mai no ha trepitjat, sinó que és l'imaginari d'un literat que repassa meticulosament tot allló que ha viscut. Aquest fet implica que quan parlem de la Selva del Camp estiguem referint-nos a l'esceneri de moltes obres d'aquest autor. *La farsa i la quimera* (1936) o *el Cercle màgic* (1929) en són dos grans exemples de la facilitat que tenia Puig i Ferreter per fer reviure la Selva, paisatge de la seva infantesa, en la seva obra. No obstant això el retrat no és sempre amable, ja que Puig és dur i crític. A *la farsa i la quimera* parla dels moixerins, gentilici fictici que usa per referir-se als selvatans, i en fa un retrat que no ens deixa indiferents.

"La Selva: Ruta Puig i Ferreter" neix amb la voluntat d'acostar aquest autor i el seu escenari als moixerins, o no, de nova fornada. Recordar, a través de diferents fragments de les seves obres, la Moixera literària esbossada a principis del segle XX que ens transporta a la Selva del Camp històrica, arrelada a les tradicions i al pes dels costums.

Mapa de la Selva del Camp

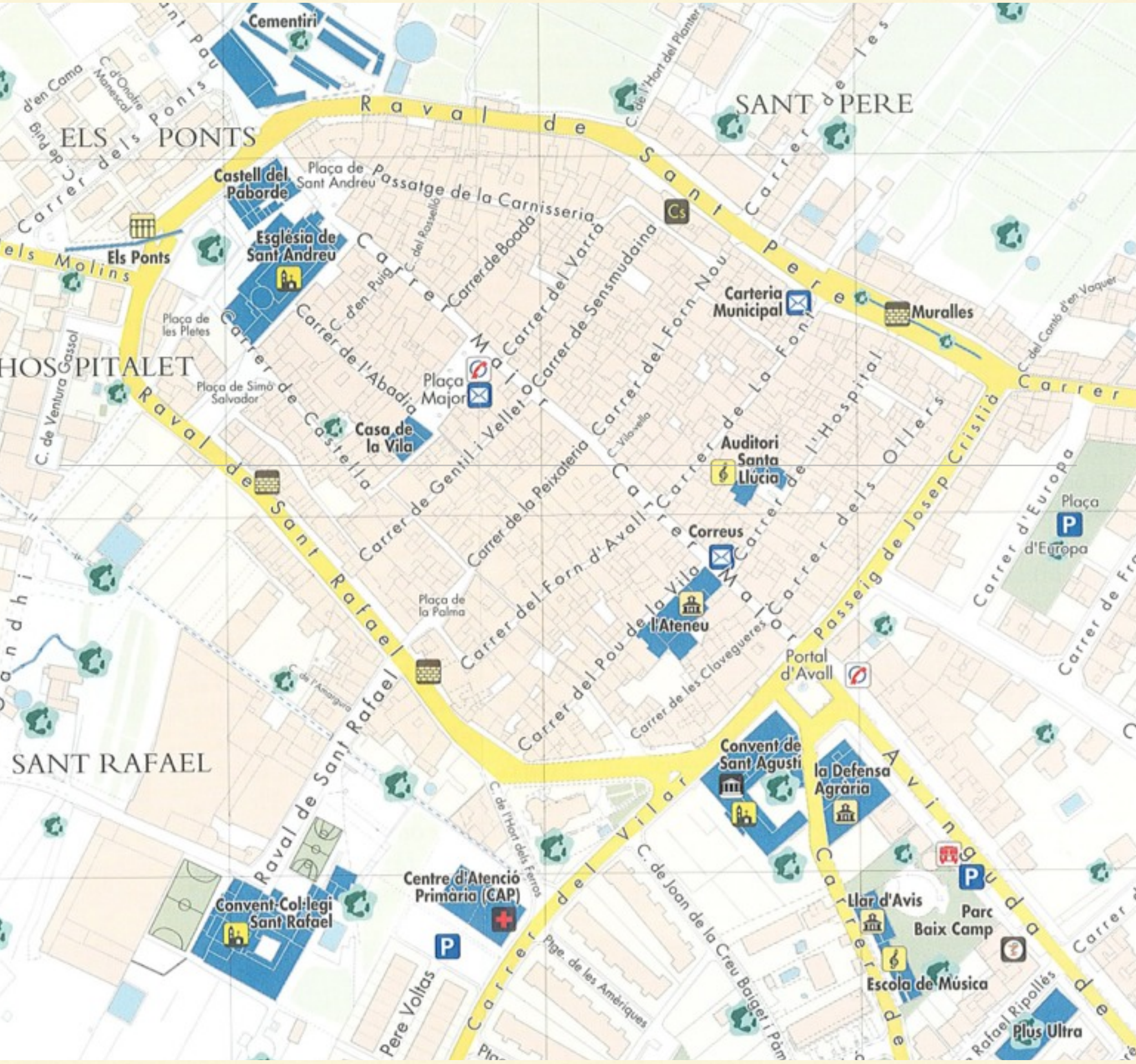

Biografia

Joan Puig i Ferreter va néixer a la Selva del Camp el 5 de febrer de l'any **1882**. Era el fill il·legítim d'un ric terratinent del mateix poble, que mai no el va reconèixer, i de Consòl Puig, de la qual va prendre els seus dos cognoms. Va cursar l'ensenyança bàsica a l'escola municipal i el batxillerat a Reus on va fer amistat amb el grup format per Josep Aladern, Hortensi Güell, Antoni Isern i Plàcid Vidal que de seguida el van

introduir en el món de les lletres.

El **1899** va traslladar-se a Barcelona on va començar a estudiar farmàcia, carrera que va abandonar aquell mateix any. Treballarà fent d'ajudant en diferents farmàcies de la capital alhora que anirà col·laborant en diferents publicacions. També va ser molt important la seva formació autodidacte que la va portar a descobrir grans autors de la literatura universal, sobretot els literats russos, com Gorki, que van tenir molt de pes en la seva obra posterior.

El **1903** va marxar a França marcat per les seves penúries econòmiques. En aquesta primera estada es va moure per la Provença i la Borgonya on tingué una relació amb una dona casa, Matilde Thevenot, figura que posteriorment inspirà la seva obra de teatre de *la dama enamorada* (1908). També, aquesta primera estada a França, va ser essencial en la redacció de la seva obra més important, *Camins de França* (1934).

El **1904** torna a Barcelona i va estrenar al Teatre de les Arts la seva obra de *la dama alegre* amb gran èxit. L'any següent va estrenar al Teatre Romea *el noi mimat*, obra que va resultar ser un gran fracàs. Després d'aquesta experiència feu la seva segona estada a França acompanyat pel seu amic Antoni Isern.

En la seva tornada es va dedicar al periodisme i al teatre. Moment en el qual va publicar les seves principals obres

dramàtiques. El **1909** farà una llarga estada a la Selva del Camp. Del **1910** al **1913** va cursar la carrera de Filosofia i Lletres. El **1911** entrà de redactor nocturn de *la Vanguardia*. Va ser una etapa molt productiva que es va allargar fins al **1916-1917**, any que va marcar l'inici de la

segona etapa del teatre de Puig.

Va continuar alternant el món del teatre i el del periodisme. El **1918** es va casar amb Clotilde Barranco, amb qui va tenir dues filles. El **1918** també va iniciar les seves temptatives en el món de la novel·la. El **1923** va estrenar la dama alegre a Paris, sense gaire èxit.

El **1928** es va fundar Edicions Proa i Puig i Ferreter en va ocupar el càrrec de director literari de la col·lecció *Biblioteca a tot vent*. En aquest context i amb l'adveniment de la segona república va intensificar les seves activitats polítiques.

Amb l'inici de la guerra civil espanyola va ser enviat a Paris per comprar material bèl·lic. Mentre duia a terme aquesta tasca va ser acusat de malmetre els diners de la república i la seva figura pública en va resultar greument perjudicada.

El **1936** va publicar l'última obra de teatre i a partir del **1938** va iniciar a escriure el seu cicle: *el pelegrí apassionat*, de dotze volums. Va ser membre del govern català a l'exili entre els anys **1952** i **1954.** Va morir a París el 2 de febrer **1956**. Les seves despulles descansen al cementiri del Père-Lachaise.

Obres narratives i dràmatiques

Primera etapa (1904-1914)

Destaquen els drames de passions

- Diàlegs dramàtics, 1904.
- La dama alegre, 1904 (Teatre de les Arts, Barcelona).
- El noi mimat, 1905 (Teatre Romea, Barcelona).
- La bagassa, 1905 (Boires de ciutat).
- Arrels mortes, 1906 (Romea).
- Diàlegs imaginaris, 1906.
- Aigües encantades, 1907 (Teatre Romea, Barcelona)
- La dama enamorada, 1908 (Teatre Novedades,Barcelona)
- Drama d'humils, 1909.
- La innocent, (1912).
- El gran Aleix, 1912 (Teatre Eldorado, Barcelona).
- Desamor, 1912 (Teatre Eldorado, Barcelona).

Segona etapa (1917-1924)

Destaca el teatre lleuger i sentimental o amorós.

- La dolça Agnès, 1914.
- La senyora Isabel, 1917.
- Garidó i Francina, 1918.
- Si n'era una minyona, 1918.
- La novel·la d'Esther, 1918.
- El gran enlluernament, 1919.
- Les ales de fang, 1921.
- La dama de l'amor feréstec, 1921 (Teatre Goya, Barcelona).
- L'escola dels promesos, 1922.
- Un home genial, 1923.
- L'home que tenia més d'una vida, 1925.
- El crim de Pere Darnell, 192?

Tercera etapa (1924-1936)

Inici de les seves grans obres narratives.

- Les facècies de l'amor, 1925.

- El cas de Joan Anglora. Els quatre embriacs. Les tres gemmes de l'aventurer, 1925.
- Servitud, memòries d'un periodista, 1926.
- Els tres al·lucinats, 1926.
- Una mica d'amor, 1927, Premi Concepció Rabell.
- Vida interior d'un escriptor, 1928.
- El cercle màgic, 1929 Premi Joan Crexells.
- Camins de França, 1934.
- On són els pobres?... i altres històries de Nadal, 1934.
- Anna, darrera la cortina, 1936.
- La farsa i la quimera, 1936. 3 volums: 1r Els quimèrics, 2n La farsa rústica, 3r El somni de foc.

Quarta etapa (postguerra)

Narrativa d'experiències personals i de caire més autobiogràfic.

- El pelegrí apassionat. 12 volums (edició de 1952-1977).
- Diari d'un escriptor. Ressonàncies (1942-1952), 1973 Premi Crítica Serra d'Or de prosa no-ficció.
- Memòries polítiques, 1981.
- Textos sobre teatre, 1982.

La Moixera i els moixerins

La farsa i la quimera pp. 36-37.

2

El castell del paborde

La Moixera està enclavada en una contrada ubèrrima de Catalunya. La gent hi viu bé, el pagès és treballador i la terra dóna. El pagès toca de peus a terra, sua, cull i no està per raons. Però damunt, entorn i dins de la Moixera hi ha difusa una atmosfera d'inèrcia, d'abandó, de renúncia, de docilitat i de benaventurança gratuïta que afecta una zona de gent que no és pagesa, però que té la sornegueria i la vivor del pagès junt amb la curta visió i la por del senyor rural. Aquesta atmosfera afaiçona una ànima moixerina, una ànima col·lectiva difícil de descriure.

El moixerí burgès, el menestral i el desvagat són els que han creat l'esperit singular d'aquest poble. Ells l'han manat en política, l'han administrat, l'han guiat ningú no sap devers on. Al moral li han infiltrat un bàlsam de quietud, de fixesa i, alhora, un somni o deliri de grandesa estàtic i una

il·lusió de personalitat. En els més realistes el moixerisme es converteix en farsa descordada. En els ardents, somniosos i concertats, en una confusa quimera que sovint els fa delirar.

Tot això sembla fosc. Ho explicarem. El moixerí es creu superior a la gent dels pobles del voltant. Es creu ésser més senyor, més educat, més distingit, més intel·ligent. Quan visita els pobles de la rodalia els troba massa pagesos. Ell s'hi presenta més ben vestit, més benparlat, com si ja fos de Reus, home de la capital. El moixerí, si tingués cultura, diria que ell és europeu, en esguard dels altres pobles, que encara són rurals. Una petulància, filla del seu orgull de moixerí i aquesta adoració de si mateix, els ha infiltrats al poble la seva burgesia rural, que és abundant, mandrosa, ignorant i closa dins la Moixera com el rovell dintre l'ou.

"La Moixera és quelcom a part de Catalunya. A part del món."

Amb el temps aquest orgull ha penetrat fins a les capes més inferiors. El pagès de la Moixera opina que conrea millor que ningú; ningú no sap podar les oliveres com ell; ningú no sap fer produir més l'avellaner; les fruites dels seus arbres tenen més dolçor que les dels altres llocs. Però el propietari rural de la Moixera va més enllà. La Moixera és quelcom a part de Catalunya. A part del món. No està vinculada a res. Lluny del regionalisme de Cambó, lluny de l'Estatut de Macià, més prop de Madrid que no pas de Barcelona, més prop de la lluna que no pas de Madrid, i per tal com la lluna és molt distant, difícil d'haver, no cal preocupar-se'n, no ofereix problemes, deixa tranquil·les les coses, les confon bellament i fa somiar els somiadors.

Tanmateix, què ha fet la Moixera per tenir aquesta idea de superioritat? Mai no s'ha distingit per cap acció heroica. Les paraules llibertat i pàtria la deixen indiferent. Tancada en el seu localisme, ha trobat el secret de viure sense ideals. Si algú se li atansa en nom de la llibertat es neguiteja en un profund malestar. Si sent el nom de pàtria pregunta: "Què és això?" Els senyors del poble li ho expliquen: "És Guzmán el Bueno i el Cid Campeador. No te'n preocupis: són uns temps que han passat".

El moixerí rarament surt al món a lluitar. Cap moixerí no s'ha apassionat per l'art o per la ciència; cap no s'ha fet milionari, cap no ha mort per una causa, llevat de dos

nois que anaven amb Savalls; cap no s'ha fet cèlebre, baldament fos per un crim.

A tot estirar el moixerí s'arriba a Barcelona. Es fa dels qui manen per pescar una col·locacioneta o posa una botigueta d'oli i sabó. Si un moixerí recull quatre diners –la major part es fonen en l'anonimat pobre de la gran urbs– sofreix una crisi de moixerisme, de "dolça Moixera, pàtria del meu cor", i se'n torna al poble amb les presses d'un mal de ventre. Perquè el bon moixerí a la Moixera ha de tornar. Aquell és el seu món propi. Si prova d'aclimatar-se en un altre lloc se sent perdut, disminuït i sense ànima, la qual no retroba fins que ha tornat a la Moixera, on esdevé personatge.

I, tanmateix, els moixerins són homes, subjectes, per tant, a les passions, a les idees, als sentiments, a les ambicions, als somnis, forces humanes que, quan no lleven fruits magnífics, en lleven de mesquins; florida de l'ànima que, si no arriba a granar, d'una manera o altra s'haurà de podrir.

MOIXERA f.

‖ **1.** Planta rosàcia de l'espècie Sorbus aria, de fulles tomentoses, flors blanques en corimbes senzills, i fruits de color de taronja (Empordà, Garrotxa, Plana de Vic); cast. mostajo, mostellar. Los faigs i les moixeres són canyes que s'ajauen,Canigó vii. A l'ombra de les moixeres carregades de rahims coralins, Oller Pil. 105.

‖ **2.** Moixera de la guilla: planta rosàcia de l'espècie Sorbus aucuparia, de fulles imparipinnades, flors blanques en panícules i fruits vermells (or.); cast. serbal de cazadores.

‖ **3.** Moixera de pastor: planta rosàcia de l'espècie Sorbus torminalis (La Selva).

Fon.: muʃérə (or.).

Etim.: del llatí mustearia, segons R. Lapesa (RFE, xxiii, 405).

Font: Diccionari Alcover-Moll

3

La casa dels oncles

Un sensitiu

Camins de França, pp. 29-31.

Però jo no sé com conciliar aquests dos extrems. Recordo que de petit m'agradava molt d'estar sol. Aquesta inclinació sempre més ha perdurat en mi. A casa els meus oncles, puix que jo mai no he tingut pròpiament una casa pairal, hi havia un balcó solitari, allunyat del centre de l'edifici, que era grandiós. Aquest balcó guaitava a un carrer estret, ofegat pel mur de l'església, altíssim, sota el qual les cases semblaven aclofar-se. Els capvespres de lluna, aquest mur, de mig en dalt, o sia part d'amunt de l'alçària de les cases, era un gran pany de claror encantada. Jo m'arraulia al balcó, de cara al cel. Per damunt la cornisa de l'església que es confonia amb el blau de l'aire, parpellajaven els estels. Alguns semblaven puntes de diamant titil·lant al caire del mur. Passaven carros pel carrer i pagesos lents darrere les cavalleries. Les noies anaven a la font amb els càntirs a la mà i un altre sota el

braç. De la placeta veïna arribaven els crits dels nois que hi jugaven. La meva família era a l'altre extrem de la casa. Jo m'estava allí sol, els ulls enlaire, tot endolcit per aquell amarament de lluna a la paret de l'església, i aquella claror m'agradava més que no pas veure la lluna rodona albiradora del terrat de l'altre extrem de la casa, on eren reunits els meus. Quan em distreia de fantasiejar, xiulava. Però llavors encara fantasiejava més, puix que mai no xiulava cap tonada apresa ni coneguda de ningú, sinó que me la inventava. De vegades, les tonades eren fetes de reminiscències de cançons oïdes, però d'altres jo mateix coneixia, sentia que eren coses meves, tonades noves que jo inventava. Ho coneixia per una certa esgarrifança que em pujava de la sang, com si m'hi hagués penetrat una xardor sobtada, i per una sensació de fred i d'esborronament a l'arrel dels cabells. El pit em bategava angoixós, però amb una angoixa dolça; tot jo vibrava amb una emoció tendríssima, se'm mullaven els ulls i la tonada sortia fluidament. Aquell fluir espontani i secret em produïa un calfred de joia. A poc a poc vaig començar d'entreveure que aquelles tonades expressaven coses noves dintre meu, una melangia, unes tristeses, unes vel·leïtats, unes ànsies, què sé jo? Aquelles tonades em feien més companyia que les persones, esdevenien dolços confidents meus. ¿No eren sospirs subtilíssims d'un esperit que es volia descloure, en els breus moments en què l'atordien les sorolloses turbulències? Esperava els capvespres per les delícies d'aquella hora que precedia el sopar.

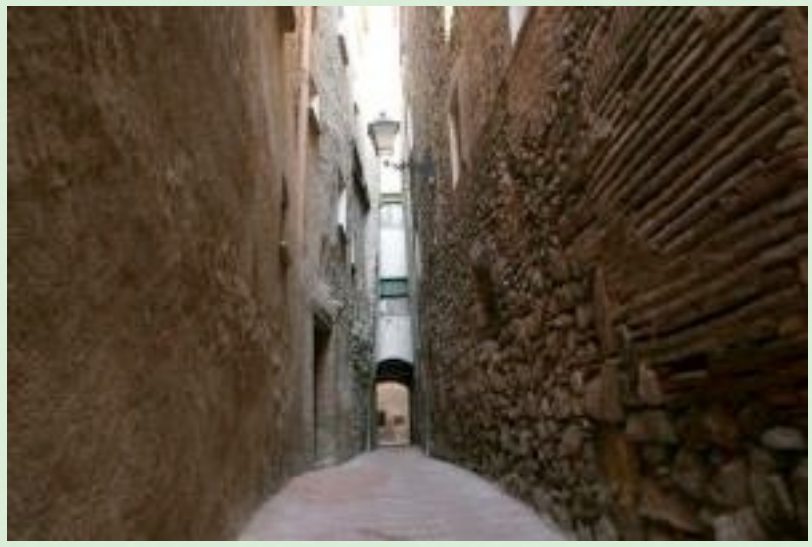

D'altres vegades, en sortir d'estudi, a l'hora del migdia, solia pujar a les golfes de casa nostra —el porxo que diuen allí— d'amples finestrals. Les alçàries, els horitzons vastíssims plens de misteri de la llum, m'han atret sempre. Hi havia un finestral més ample que els altres, quadre fulgurant emmarcat d'ombra, es veia un bell tros de Camp amb Tarragona al centre. Jo no m'abocava al finestral; tot al contrari, m'arraulia al fons de la paret oposada. D'allí estant veia el gran tros retallat i m'hi embadalia. Sovint me n'havien de venir a treure per baixar a dinar.

Els dies clars veia mirallejar al sol, fulgidíssimes, les vidrieres de la Catedral i del Seminari. Llavors no sabia què eren, ni

d'on provenien aquelles lluïssors, i per això em semblaven coses meravelloses, que excitaven la meva imaginació i em produïen delitoses sensacions, una mena d'esgarrifança joiosa, que és la que sempre m'ha produït el misteri de la llum, molt més atractívol al meu cor i més ple d'enigmes que no pas el de les tenebres.

Veia, en mirar cap a la part dreta, moltes ales erectes i blanques damunt el mar, que també resplendia al sol. Un tros de mar em semblava tancat per una ferradura que em deien que era el port de Tarragona. De vegades hi veia entrar les veles, que no em semblaven barques, sinó papallones blanques, amb les dues ales juntes i altes, tal com les tenen quan es posen a xuclar el sucre d'una flor i les fan vibrar frenètiques fins que, embriagades, les deixen caure. Així aquelles ales llunyanes vibraven un moment amb els guspireigs del sol i de la mar, fins que desapareixien de davant els meus ulls.

El convent de Sant Gabriel

La farsa i la quimera pp. 43-44.

4

Sant Rafel

Els tres graons munten arran de la façana de l'església. Porten al vestíbul, humil, emblanquinat de calç. A un costat hi ha un pedrís de rajola. Al fons la porta té una finestreta a la vora. Si algú estira el cordó de seda que penja arran de la porta, una campana sonarà dins, en una llunyania còncava, profunda. Una monja traurà el cap darrera la finestreta. Examinarà de cap a peus la persona que ha trucat, li preguntarà qui és.

Els baixos són amples, ressonants, sota voltes robustes. Amples passadissos menen a d'altres d'igualment grans. Graonades davallen a galeries profundes, com en un metro, però clares de llum diürna i frescal que arriba d'un pati obert, o de l'hort, que verdeja al fons, entre reixes, llunyà. Al capdamunt d'escalinates empinades somriuen raigs de sol que fan clarors violeta sobre les llosanes del replà. Tot és aquietant, reposador. Una sensació de balma clara i fresca us

envaeix. Olors de refectori i de cuina neta munten d'una galeria. Passa una monja calçada amb silencis, lleugera, amb un sorollet de claus, de rosaris i de Crist de metall, penjats a la cintura. Obre i tanca portes. Espaioses sales, el destí de les quals ignorem, es baden un instant als nostres ulls i es clouen misteriosament.

Els replans assolellats fan girar l'escala més d'un cop fins que et porta a dalt. Hi ha els dormitoris de les monges, discretament closos; el de les col·legiales, vastíssim, tot de llitets menuts, separats per cortines blanques. Una vintena de finestres guaiten a la plana i allà baix, al mar. Hi ha les escoles, els guarda-robes, els lavabos, l'oratori, amb tot de reclinatoris, pomells d'assutzenes i de filets d'or. Hi ha el menjador de les col·legiales i la sala de recreació dels dies que plou. Tot és gran, alegre, clar. Una cinquantena de dones viuen aquí, i el silenci és pertot. Les col·legiales habiten al segon i darrer pis. Les monges també.

"Les col·legiales els inspiren un respecte mesclat d'enveja: són la il·lusió d'un món més elevat i dolç."

Al primer pis hi ha un petit hospital públic. Rarament hi ha malalts. Les monges no arriben a exhaurir la magra assignació que, destinada a l'hospital, els dóna el municipi. Hi ha les escoles per a noies del poble, barates però no gratuïtes. L'educació religiosa hi té més importància que la instrucció. Les parvuletes, quan els ensenyen Història Sagrada, il·lustrada per un àlbum de grans estampes que la monja va girant en un faristol, en veure aparèixer el dimoni esgarrifós totes es posen les mans als ulls i fan: "Oh!", fins que la monja gira full i els diu: "Vaja, prou!" Les nenes més eixerides hi fan una broma gran i miren a través dels dits.

L'ingrés important, l'ornament, el prestigi de la casa, és el col·legi de dalt, la pensió per a noies riques, la major part forasteres, que hi viuen tot l'any, llevat durant les vacances d'estiu. Aquestes noies són pròpiament les "col·legiales". Les de baix són les del poble que van "a costura".

Unes i altres no es barregen mai. A penes es coneixen, si no és de vista. Les de baix, des de les finestres de llur escola veuen les col·legiales passejar per l'hort magnífic, collir flors, menjar les peres, les cireres, les taronges, picar en els maduixars, jugar al tenis, al golf, saltar, riure, agafar-se per la cintura i follejar. Elles no van mai a l'hort,

que els sembla meravellós. Les col·legiales els inspiren un respecte mesclat d'enveja: són la il·lusió d'un món més elevat i dolç. Tenen unes altres professores que els ensenyen dibuix, pintura, el piano, el francès: tot això tan bonic que els sembla un joc.

Les mestresses de baix deixen guaitar les noies del poble a les finestres de l'hort, mentre no n'abusin. Els permeten aquesta mena d'esplai, com si així, tímidament, volguessin acostar les diferències social que elles no han inventat. Àdhuc els donen referències de les col·legiales, en parlen amb una certa adoració. N'hi ha de molt boniques, d'elegants; sota l'uniforme vermell llistat de negre l'elegància també es descobreix, i fins en la manera de portar el al cap. Aquella bruna i llangorosa és cubana; la que va amb ella, tan esvelta, és de Casp. N'hi ha de Tortosa, de Lleida, de Reus, de Tarragona, de Vilafranca i de Barcelona i tot.

El convent de Sant Gabriel

La farsa i la quimera pp. 55-56.

Cada nit anava a les Reixes. El molestava de trobar-hi altres homes. Dintre la fosca sempre li semblaven els mateixos. Se n'apartava. Vagava per sota les acàcies. Si arribava primer s'asseia al graó de més amunt, tocant a la porta del convent, en un cap. Hi romania encara que en vinguessin d'altres. Els sentia parlar, cantar, fer bestieses. Simulava no conèixer ningú. Un dia era Esteve Serení o Felip Turell (àlies l'Abellot), amb el seu amic Pell de Serp; o Ramon Cornioler, que sempre anava sol i rarament s'asseia; o Felipet Tusell l'apotecari, acompanyat de dos o tres; o Pere Sauló, amb altra mena de gent, com és Alexandre Malivern; o la colla del secretari Arbolí, que eren tots diferents dels anteriors i sempre armaven soroll.

L'incògnit amb què Ardèvol hauria volgut embolcarllar-se no podia durar. No sempre era prou fosc. A més, en un poble tothom es coneix, i amb molts d'aquells ell havia estat amic.

S'habituà a anar-hi passada mitjanit. Encara n'hi havia alguns. A les dues, a les tres, el lloc encara no estava desert. Ara restava més avall, sota les acàcies, on el mur baix que separa el passeig d'unes

petites parades d'horta serveix a molts de pedrís. Allà s'estava sol i prop del convent.

Les reixes de Sant Gabriel, que el poble anomena senzillament les Reixes, no cobren tot llur encís fins a nit avançada. De dia són de tothom. A la nit els joves de la Moixera hi van a cantar, a dir facècies, a fer-ne, a contar històries, a explicar-se llurs amors, a pensar en la lluna, a somniar. Les Reixes no són cap obra d'art; cap arqueòleg no les estudiarà. Però són un punt curiós i original de confluència humana. Com un teatre, una estació, una església, una plaça, tenen, més que una història, una ànima. El jove moixerí tocat d'una pena, una il·lusió, un amor, un daler, una quimera, sol, o en companyia d'un amic, va a amoixar-la o esbravar-la allí. ¡Què té d'estrany que hi vagin els més sensitius, els imaginatius i els contemplatius, que als pobles també n'hi ha?

Ardèvol enlloc no se sentia tan prop de Maria Mercè com allà. Com a d'altres, la nit prop del convent li portava un beuratge opiat. Quin dolç lloc contagiós! Ai del qui hi va massa tot sol! Ai d'aquell qui hi ultrapassa la trentena fadrí! Ardèvol se sentia vell, trist; tenia vergonya de certs pensaments. Quelcom li deia a l'interior que era massa moixerí; quelcom el feia adonar, un moment, que s'assemblava a alguns dels concos del poble que ell de jovenet veia amb disgust, encara presos en el joc de fer l'amor a les col·legiales, enamorats, més que no pas d'elles, de quelcom fantàstic, exhibint llur inaptesa ridícula a tocar la realitat. Llavors es deia que ell no seria d'aquests infeliços que no viuen en el món dels homes actius ni saben despertar-se de llur quimera banal. Ell obraria de pressa, o renunciaria per sempre més. Renunciar? No ho havia fet? Què era, doncs, aquest retorn estrany que li feia repetir, com a malgrat seu, les actituds i els gestos d'ahir? S'adonava que l'home de llavors ja no ho era. Però tampoc no era el mateix que fou a Barcelona durant aquests anys.

Invitació al viatge

Voldria embarcar amb tu
en un vaixell que mai no toqués terra.
Viatjar, sempre viatjar
dins de nosaltres, submergits tots dos
en el desig de l'anima,
i navegar per l'infinit
del pensament, ens uns mateixos somnis.
En les hores del tedi
cadascú es reclouria en si mateix,
el llavi mut, l'esguard girat endintre,
sense el mot que fereix ni l'ull que acusa;
que els déus no han fet possible
d'evitar el sofriment i la tortura
mentre l'amor perdura.
En les hores de joia
els nostres cors inflats com dues veles
ressonarien amb els vents del cel,
amb els sospirs de l'aire.
I brillaria en els teus ulls
la llum de tots els astres.
I quan ronqués el vent de gelosia
–aquest monstre engendrat pel dolç amor–
jo fos gelós de l'aire,
de l'estel que titil·la, dels teus somnis
i pensaments callats.
Mai, mai gelós d'un home!
Aleshores, quan, xop de soledat,
enyoraríem altres coses
del temps passat o el que ha de venir encara,
hi hauria en nostres besos
tots els amors possibles;
els que hem tingut i els que podríem tenir,
aquells que només eren fets de somnis
i els que morien de sacietat;
la llum de l'infinit
i el gust de sang i terra.
Així navegar sols, damunt la immensa
soledat de les aigües, com dos astres
en un cel buit d'estels.
Talment dos déus magnífics,
únics supervivents d'un món finat,
el nostre amor duria
tots els amors dels homes.

La farsa i la quimera pp. 141-142.

5

Casa nadiua

Amors o coses anàlogues

Camins de França pp. 79-80.

Jo, tan arrauxat en altres coses, per als primers amors vaig ésser d'una timidesa increïble. Davant la noia estimada era un encongit que no sabia fer res més sinó sufocar-se. No desitjava carnalment les primeres noies que em van enamorar. I, en canvi, em mirava amb una pervertida morositat sensual altres dones més grans que jo en les quals pensava durant la nit. I m'excitava amb les imatges que aquests pensaments em portaven. Molt aviat, doncs, per a mi, amor i sensualitat foren dues coses ben diferents. Això em féu ésser idealista en amor i brutal en la sensualitat. La cosa curiosa és que aquesta dualitat ha persistit en mi durant tota la vida i que molt sovint he estimat dues dones, una per als sentits i l'altra amb la qual he intentat vanament d'apaivagar les ànsies vagues i indefinibles, inapaivagables, d'això que ens hem acostumat a anomenar amor. Em sembla

inútil de generalitzar o de teoritzar sobre aquest dualisme. Potser és d'origen romàntic. En tot cas, per a les meves primeres experiències, es tractava d'un romanticisme innat, involgut. Cert que a setze anys jo ja era un pervertit per la literatura i per les pràctiques vicioses, i és possible que sota un idealisme romàntic jo amagués molta murrieria i canalleria. Em sembla, però, que es tracta d'una altra cosa. Si tot això existia aleshores dintre meu, jo ho ignorava encara. En el fons jo era i sóc un ingenu. L'ingenu dóna més sorpreses que el maliciós. El veritable ingenu és inesgotable en possibilitats. Així com s'enganya contínuament ell mateix, enganya els altres, sense gota de malícia. És a dir, no els enganya; els dóna sorpreses que no esperaven d'ell. El maliciós no sorprèn; hom ja s'ho espera tot d'ell. L'ingenu és un apassionat. Jo, doncs, em lliurava apassionadament a l'idealisme i al sensualisme. Si aquest el cobria, als meus propis ulls, amb vels de literatura i de romanticisme —una hipocresia a la fi— era una hipocresia encara insabuda per mi, la hipocresia de l'ingenu, de la qual ell serà la primera víctima. El maliciós fa patir els altres i s'estalvia ell. L'ingenu, tot fent sofrir tant com el maliciós, sofreix ell mateix, de vegades, horriblement, fins a la ximpleria, l'estupidesa o la mort.

Si jo aleshores hagués comprès tot això! Un ingenu, un apassionat, no ho comprèn sinó fins molt tard. Potser aleshores encara no li serveix de res, llevat de com a document literari, si és un escriptor. Un Stendhal, mestre en psicologia amorosa, sofreix tota la vida per culpa de l'amor.

Jo m'havia enamorat idealment de la filla d'un mestre de poble. No era cap bellesa, però jo les trobava totes reunides en ella. Li feia versos, que ella m'acceptava de bon grat. Li portava ramells de violetes boscanes o d'altres flors, segons el temps. Vivia prop de la farmàcia. Ella al balcó, i jo a la porta de la botiga, ens podíem veure. Els capvespres m'escapolia una estona per parlar-li. L'escaleta de casa seva, que donava a un carreró fosc —així com els balcons guaitaven al carrer Major— era el lloc dels nostres col·loquis. Jo li parlava en idealista, en poeta. No m'atrevia a res més sinó a prémer-li la mà. Em creia que amb

aquella estreta es comunicaven les nostres ànimes, i així li ho deia. Ella no em seguia pas per aquests camins, però jo aleshores encara ho ignorava. Quelcom hauria hagut de sospitar des dels primers col·loquis. Jo era massa ingenu per això. Li deia tot de belles coses exaltades; ella somreia, la creia tan enamorada com jo, i me'n tornava feliç. Vaig publicar uns versos a "Lo Sometent" on l'anomenava pel seu nom. En aquests versos deia que sense ella no voldria ni el cel; que tot i poder contemplar fit a fit la cara del Senyor, el cel esdevindria per a mi un turment si em veia privat de la presència d'ella. Aquesta ximpleria poètica em valgué les més violentes censures del meu oncle advocat i fanàtic, el qual se les prengué seriosament fins al punt de dir que jo havia escrit una gran heretgia, de la qual m'havia de retractar públicament. Jo estava immensament orgullós d'haver escrit una heretgia. Això ja em semblava digne del Sagramental, de l'Aladern. Però encara havia fet més amb els meus versos. La meva estimada, afalagada en el seu amor propi, envanida i tot de veure el seu nom en aquells versos, em feia unes demostracions d'amor com encara no havia fet mai. La vaig creure definitivament conquistada. Era el triomf, l'embriaguesa. Jo volia obtenir el consentiment dels seus pares i de la seva família, formalitzar les nostres relacions. Ella seria la meva esposa ideal. Aquella dona pura i respectada que tots hem somiat per a mare dels nostres fills. Ella em deia que fins que tornés de Barcelona amb una carrera acabada, no calia pensar en res d'això. Jo m'impacientava per anar a Barcelona a començar els estudis. I el nostre festeig era un idil·li en el qual jo posava tot l'idealisme de què era capaç el meu cor. Per ella em sentia noble, fort, apte per a fer grans coses fins a l'heroisme. Això li ho deia de paraula i lo ho cantava en els meus versos d'amor.

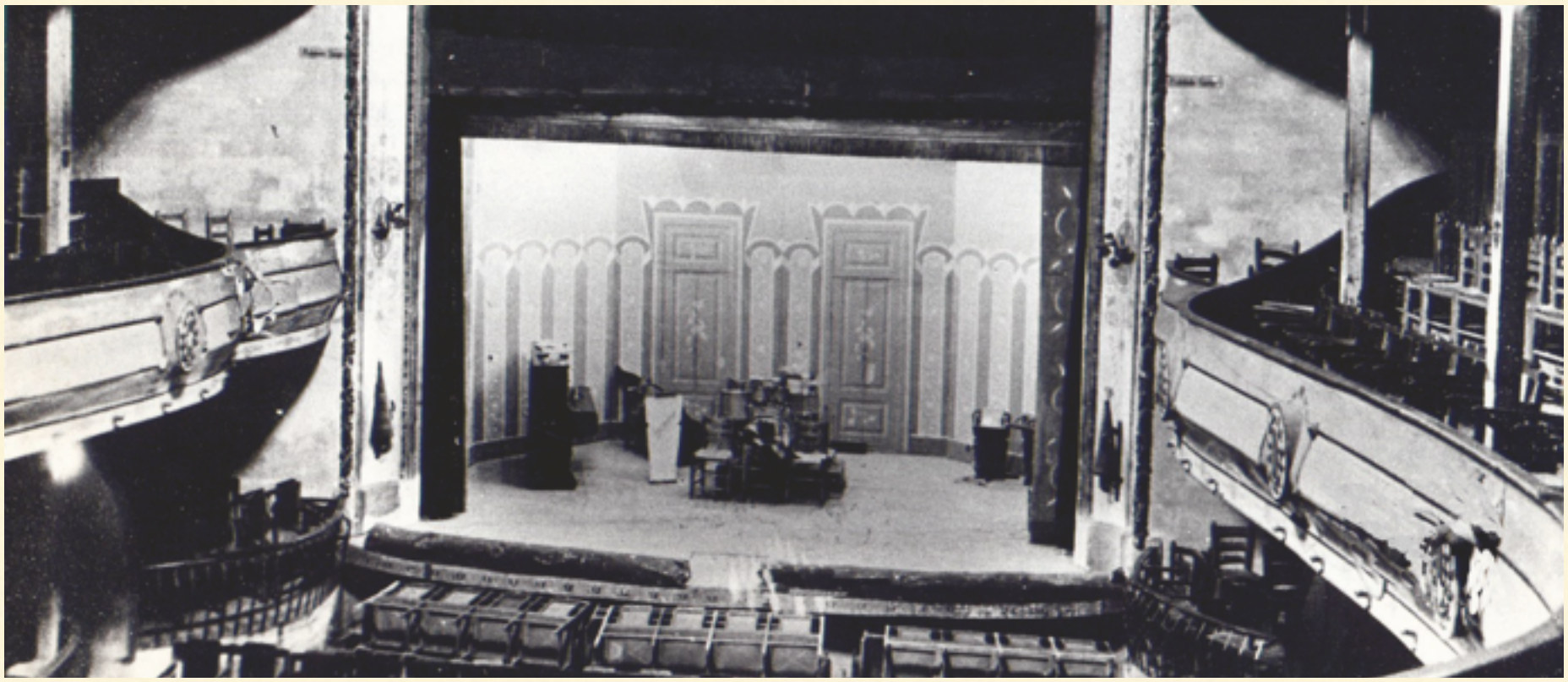

6

El casino

El casino dels concos

La farsa i la quimera pp. 185-186.

A la Moixera hi havia el casino dels senyors. S'hi reunien els menestrals, els propietaris rurals desvagats, els pagesos que no volien ésser de la Societat de Pagesos, o que, si n'eren, no hi anaven perquè tenien vel·leïtats de senyorejar. Naturalment, no hi mancaven els dos metges, els dos apotecaris, el veterinari, ni ningú del poble que tingués una mica de prestigi i d'autoritat.

Feia temps que havien esdevingut amos del govern del casino un grup de trapelles, la major part d'ells concos, entre els quals figuraven alguns propietaris rics, alguns menestrals benestants, part de les autoritats, amb el secretari Josep Arbolí, i quatre o cinc que ells mateixos es deien els "intel·lectuals".

Tots plegats havien volgut elevar la categoria del casino i li havien donat el nom d'Ateneu. L'ateneu *El llorer*, al dir d'ells,

havia d'adquirir un gran llustre sota llur direcció. Damunt la porta d'una cambreta tocant a la secretaria clavaren un rètol de metall emporcellanat que deia *Biblioteca*. Les lletres blanques damunt l'esmaltat blau eren un signe de progrés i renovellament. Quatre anys després d'haver penjat el bell rètol, dins la cambreta hi havia un armariet humil i tronat, arreplegat qui sap on, que mai no havia conegut la pintura i als prestatges del qual es morien de tristesa una quarantena de llibres. (...)

El bibliotecari, que tenia l'alt encàrrec de fomentar l'amor a la cultura, era Joan Quisquelles, un dels més conspicus tabolaires de l'entitat, jove que agavellava càrrecs com la garsa objectes lluents. Ara feia temps que havia perdut la clau de l'armariet dels llibres. Com que ningú no la hi demanava mai, passava els mesos esperant de trobar-la no sabia on, abans de decidir-se a cridar el manyà.

Per una població com la Moixera tenir un ateneu amb biblioteca era un motiu d'orgull. Era el primer que mostraven als forasters. Força senyors, força desvagats, no pocs menestrals i tots els moixerins distingits i saberuts de la casa estaven cofois quan podien anar a secretaria a escriure una lletra sobre el paper timbrat que deia *Ateneu EL LLORER*, enmig d'una corona de l'arbre secularment sagrat.

L'excel·lència de la casa, però, no era la biblioteca, ni l'espaiosa sala de teatre i ball, ni el gran jardí, tot vorejat de parres, on es donaven les festes d'estiu. El prestigi de l'Ateneu era la taula del mirall. El grup de concos, senyors, menestrals, intel·lectuals i faceciosos que es reunien a l'esmentada taula constituïa la suma de la gràcia, l'enginy, l'alegria, l'autoritat i la intel·ligència de la població. El grup havia esdevingut famós per les seves trapelleries. El poble li donava diversos noms: la "Colla de la gresca", de la "tabola", de la "gatzara", etcètera; però el més generalitzat era el de la "Colla dels concos", perquè, com ja hem dit, la major part dels seus components eren fadrins ben granats alguns dels quals ja vorejaven els quaranta anys.

7

El carrer Major

Amors o coses anàlogues (segona part)

Camins de França pp. 81-83.

Mentrestant, al carrer de casa, hi havia una mala casada que semblava destinada a ésser la meva Licènia, aquella dona que sol presentar-se al noi per ensenyar-li les pràctiques de l'amor. Em somreia quan jo passava, em deia coses amables; jo m'hi aturava i sovint pujava a casa seva. Tenia fama d'homenera, i la fama no mentia. No feia escarafalls davant de cap barba, però li agradaven els jovenets. De mi trobava que tenia les dents molt boniques, i sempre me'n feia elogis. Deia que era molt graciós. Em permetia d'asseure'm prop seu i de fer-li manyagues. Aquesta dona madura i plena m'excitava terriblement. Ella se n'adonava i s'hi complaïa. La nostra conversa era sempre de doble sentit, però de vegades ens atrevíem a dir les coses pel seu nom. Ella sabia allò que jo volia d'ella i semblava ben disposada a donar-m'ho, tot fent-me gruar. Potser l'espera

dels preparatius li abellien més que res. El cas era que passaven dies i no avançàvem gaire. Jo em deseperava. Sentia la meva timidesa com el més gros obstacle, i cada vegada, en eixir de casa seva, em prometia de ser més atrevit un altre dia. Jo em creia estar segur d'allò que havia de passar entre nosaltres dos i ella també semblava estar-ho. Jo encara no coneixia la dona i desitjava terriblement de conèixer-la. No pensava en res més.

La meva família no trigà a descobrir les visites a la casada i em prohibí de repetir-les. Ella vivia unes quantes cases més avall de la nostra. Quan jo sortia al carrer, la mare o la tia es posaven ostensiblement al balcó i no em deixaven d'ull fins que havia tombat devers la plaça. Alguna vegada que, traspassada aquesta, havia intentat de recular, sobtadament sortia de darrere la persiana tirada la figura de la mare o de la tia allargant un braç amenaçadador devers mi. Jo me'n tornava avergonyit. Intentava de burlar una vigliància tan severa a entrada de fosc, en què alguns dies m'escapolia de la farmàcia per visitar la casada. Però solia ocórrer que no trigava a arribar del camp el seu home i no teníem temps de res, sobretot perquè ella no duia pressa, que si hagués tingut la meva, prou que hi hauria hagut temps sobrer. Li agradav entretenir-se en jocs i magarrufes que a mi m'exasperaven. Quan, finalment, jo m'atrevia a tot, es sentia el trepig de la mula a baix a l'entrada i se'm glaçaven les sangs. El bon marit mai no s'irritià amb mi, ella amb qualsevol excusa li tapava la boca. Afuava la meva exasperació de seguretat que jo em creia tenir que ella em desitjava, ja que sempre estava a l'aguait, a la finestra i a l'hora de passar jo em cridava amb veu baixeta: "Puja!" i jo veia de reüll com em llençava un bes tot fent-me l'ullet. Altres vegades queia als meus peus una flor que jo no m'atrevia a collir.

Li llençava una llambregada d'ulls, apassionadament, i me n'anava a la farmàcia amb la sang coent i els nervis eriçats. Tot això era per a ella un divertiment, i per a mi una tortura. Ella tenia altres homes, sense comptar el seu marit, i jo estava ablamat amb les seves flames, que ella no cessava de ventar.

Un parell d'anys enrere, algunes tardes de diumenge, amb un company del col·legi de l'ex-seminarista, havíem anat a Reus,

excitats per les nostres imaginacions, decidits a visitar una casa de dones. Un cop a Reus passàvem i repassàvem lents i temorencs pels carrers de darrere la caserna; vèiem dones fumant a les portes que de vegades ens feien el signe de cridar-nos; aleshores ens entrava una mena de por, una certa por indefinible de la qual després ens avegonyíem tot reprotxant-nos-la, i ens en tornàvem a la Selva a peu sense haver entrat en caps d'aquelles cases darrere les persianes de les quals ens imaginàvem escenes terriblement voluptuoses. Sabuda és l'obsessió que la nuesa de la dona exerceix damunt la imaginació del jovenet que encara la ignora. Aquesta obsessió, per la meva part, s'havia concentrat ara en el cos de la casada que ella em permetia d'amanyagar. El meu desfici esdevenia insuportable. Tot jo en patia fins a la consumpció. Menjava de mala gana i sospito que tenia l'aire d'un assedegat a qui, llevat del beure, no abelleix res més. I, en canvi, m'acostava a la filla del mestre amb uns pensaments nets i elevats; cap imatge de sensualitat no m'entelava la seva, com si la casada amb les ardències que encenia en mi hagués purificat d'escòries els meus sentiments i els hagués abrandats d'un espiritualisme dolcíssim. Àdhuc ni sospitava que les meves relacions amb la casada fossin una traïció a l'elegida del cor. Els meus versos eren més idealistes que mai, i pensant en ella tot jo m'elevava a sentiments de puresa i de suavitat. Si això és romanticisme o baixesa, no ho sé. Altres vegades, massa i tot, s'ha repetit en mi aquest dualisme: prou que en trobem exemples en les novel·les i en les experiències que ens han llegat molts homes. Potser, doncs, és cosa de la naturalesa humana que cal prendre'ns amb ironia. A disset anys, un ingenu era impossible que emprés l'actitud irònica davant aquestes coses.

8

L'església

Capvespre d'hivern

El cercle màgic pp. 7-8.

Moria la tarda, que havia estat un sospir, damunt del poble d'A..., arraulit a la falda d'una muntanya esventada. Un moment encara, un sol vermell enrogí les teulades, que en arribar el capvespre s'aplanava cada dia una mica més i cruixien consiroses, feixugues de xacres i d'anys. Les ratxades s'enduien planúria enllà la respiració de les cases, els torterols de fum que les feien semblar vives i somnioses els capvespres quiets.

De barbacanes en avall, la fosca s'ensenyoria del poble. Aquest tenia els carrers estrets i les cases apinyades, semblants a un ramat de bens quan en dia d'oratge fragorós s'afuen en rodona i s'immobilitzen en un apilotament inerme de llana. Així s'havia encongit aquella vileta al recer d'una muntanya per abrigar-se del nord gelat que durant

l'hivern fa xisclar els arbres de desesperació i entumeix les aigües als recs.

Aquella hora capvespral, els propietaris que no es trobaven a la ciutat veïna, en els cafès cèntrics, de negrosos bancs avellutats, calentons, on s'hi beu i s'hi juga tot dient-se que ja és tard. els hauríeu vist al cafè del poble, el dominó o les cartes a les mans, una copeta a la vora, o fent rodona, els peus trepitjant-se els uns als altres, apropats a l'estufa, tot absorbint amb delícia l'aire blavís de fum de tabac.

Allí s'escalfaven, es distreien de l'enuig de la casa llur, sense confort ni xardor, mentre esperaven la darrera hora per tornar-hi, llavors que la dona ja estaria a punt de treure la sopera fumejant a taula.

El vent havia polit els camins, i ja l'aire no portava una engruna de pols. Els jornalers, les mans a la butxaca, un tros de tapaboques al coll, la gorra fins a les orelles, anaven acotats, el nas tot moradenc allargat vers a la llar nodridora, els ulls plorosos i coents, l'eina pesant a l'espatlla.

Bibliografia

FORT, E. (2009): *Costumari de la Selva del Camp*, la Selva del Camp, Hort d'Iglésies.

GRAELLS, J. (2008): *Puig i Ferreter. Cinquanta anys després*, Tarragona, Arola Editors.

MASDEU, J. (2008): *Ruta literària amb Puig i Ferreter*, La Selva del Camp, Ajuntament de la Selva del Camp.

PUIG, J. (1929): *El cercle màgic*, Badalona, Proa.

PUIG, J. (1973): *Ressonàncies, 1942-1952,* Barcelona, edicions 62.

PUIG, J. (1973): *Vida interior d'un escriptor*, Barcelona, editorial Selecta.

PUIG, J. (1982): *Camins de França,* Barcelona, edicions 62.

PUIG, J. (1995): *La farsa i la quimera*, Reus, Ajuntament de la Selva del Camp.

SORONELLAS, M. (2006): *Pagesos en un món de canvis*,Tarragona, URV.